

КАРПЕНКО М. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного
та господарського права
(ВНЗ «Національна академія управління»)

УДК 344.13

СТРУКТУРА РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У статті аналізуються окремі положення законодавства України про кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів. Констатується той факт, що родовим об'єктом злочинів проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби є суспільні відносини у військовій сфері. Встановлення кримінальної відповідальності за їх вчинення покликано забезпечити належний військовий правопорядок у військових формуваннях для зміцнення їхньої боєздатності і боєготовності на належному рівні з метою забезпечення оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Ключові слова: родовий об'єкт, військові злочини, суспільні відносини, структура об'єкта злочину, суб'єкти суспільних відносин, предмет суспільних відносин, соціальний зв'язок.

В статье анализируются отдельные положения законодательства Украины об уголовной ответственности за совершение воинских преступлений. Констатируется тот факт, что родовым объектом преступлений против установленного законодательством порядка несения либо прохождения воинской службы есть общественные отношения в военной сфере. Установление уголовной ответственности за их совершение вызвано необходимостью обеспечить надлежащий воинский правопорядок в воинских формированиях ради укрепления их боеспособности и боеспособности с целью обеспечения обороны Украины, защиты ее суверенитета, территориальной целостности и неприкосновенности.

Ключевые слова: родовый объект, воинские преступления, общественные отношения, структура объекта преступления, субъекты общественных отношений, предмет общественных отношений, социальная связь.

The article analyzes certain provisions of the legislation of Ukraine on criminal liability for the commission of war crimes. It is noted that the generic object of crimes against the order established by law or conducting military service is social relations in the military sphere. The establishment of criminal responsibility for their commission is intended to ensure proper military law and order in military formations to strengthen their combat capability and combat readiness at the appropriate level in order to ensure the defense of Ukraine, protect its sovereignty, territorial integrity and integrity.

Key words: generic object, war crimes, social relations, structure of the object of crime, subjects of social relations, subject of social relations, social communication.

Вступ. Структура родового об'єкта військових злочинів через призму її складових компонентів в Україні не отримала належної характеристики і висвітлення. Тому є потреба додаткового осмислення їх змісту і подальшого наукового дослідження.

Дослідженню питань щодо структури родового об'єкта злочинів проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби уваги приділялось недостатньо. Тому є необхідність усунути цю прогалину з метою належного висвітлення характеристики складових елементів суспільних відносин, що становлять структуру родового об'єкта військових злочинів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз і розкриття особливостей, які характеризують окремі аспекти, що стосуються структури родового об'єкта військових злочинів, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України.

Результати дослідження. Більшістю фахівців кримінального права визнається той факт, що об'єктом злочину є «ті суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди, і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність» [1, с. 90]. Загальновизнано і ту обставину, що структурними елементами суспільних відносин є суб'єкти (носії) відносин; предмет, з приводу якого існують відносини і соціальний зв'язок (суспільно корисна діяльність) як зміст цих відносин.

Яким же чином ця концепція структури об'єкта злочину проявляється у злочинах проти встановленого порядку несення або проходження військової служби, передбачених розділом XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК)?

Насамперед варто зазначити, що родовий об'єкт військових злочинів передбачає той масив суспільних відносин, захист яких передбачений шляхом встановлення кримінальної відповідальності за вчинення діянь, передбачених ст. ст. 402 – 422, 425 – 435 КК.

Зокрема, вказані статті КК, що передбачають систему військових злочинів, являють собою сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі життя і бойової діяльності військ і сил, закріплених у законах, Військовій присязі, статутах Збройних Сил України, положеннях про проходження служби різними категоріями військовослужбовців, інших актах військової сфери. До змісту цього порядку відносяться: порядок підлеглості між військовослужбовцями у разі, коли мова йде про службові стосунки (відносини) з приводу порушення принципу єдиноначальності між начальниками і підлеглими; дотримання статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості (порядок дотримання військової честі); проходження військової служби; експлуатації озброєння і військової техніки та користування військовим майном; порушення порядку несення спеціальних служб (вартової служби чи патрулювання, прикордонної служби, бойового чергування, внутрішньої служби); порядок зберігання відомостей та документів чи матеріалів військового характеру, що становлять державну таємницю; порядок здійснення своїх повноважень військовими службовими особами; порядок виконання військового обов'язку у бою та в інших особливих умовах; порядок дотримання звичаїв та правил ведення війни.

Значений порядок несення або проходження військової служби обов'язковий для виконання цих вимог військовослужбовцями. Суворе і точне його дотримання становить суть військової дисципліни і є необхідною умовою забезпечення постійної бойової готовності і боєздатності Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, державних правоохоронних органів спеціального призначення.

З приводу родового об'єкта щодо встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби (військові злочини) можна зустріти твердження, що ними є суспільні відносини: 1) зі встановленого законодавством України порядку несення або проходження військової служби [2, с. 537; 3, с. 80]; 2) зі встановлення чинними законами та іншими нормативно-правовими актами України порядку несення військової служби [4, с. 845; 5, с. 1013]; 3) зі встановленого порядку проходження військової служби (військовий правопорядок) [6, с. 709–710; 7, с. 8; 8, с. 7]; 4) що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової і бойової діяльності та регламентуються правовими нормами чинного законодавства і правилами співжиття

у військових колективах [9, с. 11]. Зазначаючи, що «родовим об'єктом військових злочинів є встановлений законодавством порядок несення та проходження військової служби, який є складовою частиною військового правопорядку у цілому», С.І. Дячук при цьому конкретизує, що «порядок несення та проходження військової служби визначений низкою законів України, Військовою присягою, військовими статутами, положеннями про проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців, наказами відповідних начальників та іншими актами, він є обов'язковим для виконання всіма військовослужбовцями та військовозобов'язаними, які проходять відповідні збори, оскільки суворе й точне дотримання такого порядку складає суть військової дисципліни і є необхідною умовою забезпечення боєздатності військових формувань» [10, с. 444].

Маючи певну розбіжність у розумінні об'єкта військових злочинів та беручи за основу структуру суспільних відносин, що зазначена вище і запропонована у кримінально-правовій літературі, дослідимо ці відносини, виходячи з аналізу їх внутрішньої структури та змісту.

У ч. 1 ст. 401 КК («Поняття військового злочину») визначено, що «військовими злочинами визнаються передбачені цим розділом (розділ XIX Особливої частини КК. – М.К.) злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів» [11].

Зазначене законодавцем поняття військового злочину дає нам можливість чітко визначитись з тим, хто є носієм, тобто суб'єктом відносин з приводу встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби. Більше того, у наступних частинах 2 і 3 цієї статті КК законодавець конкретизує їх, називаючи, що це «військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом» [11].

Цим самим підтверджується висновок В.Я. Тація, що «визначення кола осіб, які можуть нести відповідальність за злочини зі спеціальним суб'єктом, як і визначення самих учасників цих відносин, є виключним правом законодавця, бо з цим нерозривно пов'язане питання про коло тих суспільних відносин, які ставляться під охорону кримінального закону – визначені як об'єкт злочину» [12, с. 64–65].

Встановлення суб'єктного складу суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону, їх прав і обов'язків дозволяє установити механізм спричинення шкоди охоронюваному об'єкту. Для військових злочинів характерним є внутрішній механізм посягання на охоронювані суспільні відносини, коли військовослужбовці під час несення або проходження військової служби, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів та інші особи, визначені законом, вчиняють відповідні діяння, передбачені ст. ст. 402–422, 425–435 КК. Зазначена теза підтверджується і В.Я. Тацієм, який із військових злочинів, зокрема, виділяє дезертирство (ст. 408 КК), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК) [12, с. 66].

Так, внутрішній механізм посягання передбачає, що учасники суспільних відносин порушують покладені на них обов'язки, у результаті чого наноситься шкода військовому правопорядку, який виступає своєрідною формою порушених суспільних відносин. Проявами цього є: зниження рівня військової дисципліни, військово-професійної підготовки, бойового вишколу; недотримання порядку несення спеціальних служб, знищення або пошкодження військового майна і т. п. Зрештою, це приводить до недостатнього рівня бойової готовності військових підрозділів і частин діяти за призначенням.

В окремих випадках посягання на охоронювані суспільні відносини у військовій сфері здійснюється ззовні, тобто іншими, ніж зазначено вище суб'єктами. І цю обставину законодавець теж передбачив, зазначивши у ч. 3 ст. 401 КК, що «особи, не зазначені у цій статті, за співучасть у військових злочинах підлягають відповідальності за відповідними статтями цього розділу» [11].

Таким чином, у всіх випадках вчинення військових злочинів одним із суб'єктів цих відносин виступає фізична особа, тобто людина. У нашому дослідженні це військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів; особи, визначені законом, а також інші особи, не зазначені конкретно законодавцем, за співучасть у військових злочинах в якості організаторів, підбурювачів чи пособників.

Щоб визначити другу сторону суб'єктного складу суспільних відносин, що досліджуються, нам необхідно звернутися до актів законодавства, зокрема до законів України: «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України» та інші; указів Президента України: від 07.11.2001 р. № 1053/2001 «Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців», від 10.12.2008 р. № 1153/2008 «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України», від 29.12.2009 р. № 1115/2009 «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Державній прикордонній службі України» та інші; постанов Кабінету Міністрів України: від 22.05.2000 р. № 829 «Про грошове забезпечення військовослужбовців», від 21.02.2018 р. № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» та інші; наказів Міністерства оборони України: від 02.07.2013 р. № 444 «Про затвердження Інструкції про порядок надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, адміністративні корупційні правопорушення, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» (зі змінами), зареєстровано у Міністерстві юстиції України 6 вересня 2013 р. за № 1536/24068; від 07.10.2014 р. № 712 «Про затвердження Інструкції з організації несення служби черговими змінами охорони і конвоювання підрозділів Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та конвоювання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців», зареєстровано у Міністерстві юстиції України 24 жовтня 2014 р. за № 1323/26100 та інші.

Отже, до органів державної влади загальної компетенції у питаннях військової сфери відносяться: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України. Їхня компетенція у цих питаннях визначена Конституцією України, іншими законами.

Спеціально уповноваженими органами державної влади і службовими особами, які виступають суб'єктами відносин, є: Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші центральні органи виконавчої влади у сфері оборони, їх керівники, органи військового управління та військове командування.

Як зазначає В.К. Матвійчук, «визначення соціальної функції суб'єкта відносин, тобто його прав і обов'язків (статусу) <...> має певну цінність, оскільки з'ясування суб'єктного складу відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, дає можливість судити про їх характер, об'єм цих відносин і межі дії закону» [13, с. 161].

Аналіз спеціальної (філософської, соціологічної, правової) літератури дає підстави стверджувати про загально прийняте трактування предмета суспільних відносин, що ним є будь-які явища природи, суспільства, свідомості, на які спрямована пізнавальна і практична діяльність суб'єкта. Як зазначає В.Я. Тацій, «предметом відносин завжди є все те, що входить до кола людських потреб, а ця обставина саме і зумовлює виникнення і функціонування самих відносин. Тому предметом суспільних відносин можуть бути насамперед різного роду фізичні тіла, речі (природні об'єкти, різні товари чи предмети, що не мають ознак товару, а також сама людина)» [12, с. 83]. Дотримується такої позиції і В.К. Матвійчук, який зазначає, що «предметом відносин є лише те, з приводу чого виникають відносини, а не їх матеріалізація (фізичне тіло). Надто важливо зрозуміти, що не самі речі і фізичні тіла є предметом відносин, а саме відносини, з приводу яких люди вступають між собою у той чи інший соціальний зв'язок» [13, с. 162]. Яким же чином предмет суспільних відносин проявляється у військових злочинах?

Так, у переважній більшості злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби мова йде про нанесення у тій чи іншій мірі шкоди військовому майну (ст. ст. 402 ч. 2, 403 ч. 1, 410–414, 416–417, 419 ч. 1, 420 ч. 1, 421 ч. 1, 425–428, 432 КК), до якого згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» відноситься державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил, до якого належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольче, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо [14]. Іншими різновидами предмета суспільних відносин військових злочинів є посягання на життя і здоров'я військовослужбовців (ст. ст. 404–406, 414–417, 426-1, 434 КК), військових правопорядок, належний рівень якого досягається дотриманням особовим складом військових формувань України військової дисципліни, під якою розуміється бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених статутами та іншими законами України.

Тому необхідно констатувати, що предметом відносин досліджуваних військових злочинів є стосунки (умови), які забезпечують ефективність виконання військовослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань покладених на них край важливих державних завдань із захисту суверенітету і територіальної цілісності України, що відповідно до ст. 65 Конституції України є обов'язком громадян України. І у цьому, зокрема, проявляється соціальний зв'язок, важливою ознакою якого є обов'язок певної поведінки суб'єктів відносин. Іншими словами мова йде про такий вид людської діяльності, що згідно зі ст. 17 Основного Закону України є справою всього Українського народу.

Висновки. Родовим об'єктом злочинів проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України, є суспільні відносини з приводу умов (стосунків), що забезпечують належний військовий правопорядок у військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, для зміцнення їх боєздатності і боєготовності на належному рівні з метою забезпечення оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Список використаних джерел:

1. Тацій В.Я. Об'єкт злочину. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ–Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. 416 с.
2. Коржанський М.Й. Кримінальне право України: Частина Особлива. К.: Генеза, 1998. 592 с.
3. Військові злочини: Комент. законодавства / М.І. Хавронюк, С.І. Дячук, М.І. Мельник; відп. ред.: М.Д. Дрига, В.І. Кравченко. К.: А.С.К., 2003. – 272 с. (Економіка, Фінанси, Право).
4. Андрусів Г.В. Військові злочини. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова та інші; за редакцією П.С. Матишевського та інших. К.: Юрінком Інтер, 1999. С. 845–884.
5. Клименко В.А., Чангулі Г.И. Військові злочини. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. К.: Правові джерела, 1998. С. 1012-1082.
6. Криволапов Г.Г. Преступления против военной службы. Уголовное право. Особенная часть: Учебник / Под ред. д.ю.н. проф. Н.И. Ветрова и д.ю.н. проф. Ю.И. Ляпунова. М.: Новый Юрист, 1998. С. 709 – 733.
7. Сызранцев В.Г. Воинские преступления: Комментарий к главе 33 УК РФ. СПб: Юридический центр Пресс, 2002. 304 с.
8. Тер-Акопов А.А. Понятие преступления против военной службы. Преступления против военной службы: Учебник для вузов / Под ред. к.ю.н., заслуженного юриста

РФ, председателя Военной коллегии Верховного Суда РФ Н.А. Петухова. М.: НОРМА (НОРМА – ИНФРА М), 2002. 208 с.

9. Панов М.І. Поняття, система і види військових злочинів. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навч. посіб. / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк та ін.: за ред. М.І. Панова. Х.: Право, 2011. 184 с.

10. Дячук С.І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 3 кн. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, П.П. Андрушка. К.: ФОРУМ, 2005. Книга 3: Особлива частина. Коментарі до статей 255–447 Кримінального кодексу України. 584 с.

11. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

12. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Х.: Право, 2016. 256 с.

13. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): монографія. К.: Азимут-Україна, 2005. 464 с.

14. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21 вересня 1999 р. № 1075-XIV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 48. Ст. 407.

